

Asia: OM 18/41/2016

Ulosottoon liittyvien työllistymisen kannustinloukkujen purkaminen

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Ulosottojärjestelmää suunnitellessa taloustieteen näkökulmasta tehdään valinta lempeämmän ulosoton ja matalamman lainakoron välillä. Jos ulosotto on lyhytkestoinen ja vain pieni osa tuloista ulosmitataan, eli järjestelmä on lempeä ulosottovelalliselle, lainanantajat lainamarkkinoilla kokevat korkeamman riskin ja siksi nostavat korkoja. Ei ole optimaalista rakentaa äärimmäisen lempeää järjestelmää, jossa ei juuri ulosmitata tulevia tuloja, sillä tällöin kaikkien olisi vaikeaa saada lainaa ainakaan kohtuullisella korolla. Toisaalta ei ole optimaalista, että ulosmitataan erittäin suuri osuus tulevista tuloista erittäin pitkän aikaa, koska tällöin velallisilla ei ole suojaa mahdollisia yllättäviä meno- tai tulomuutoksia vastaan.

Julkinen sektori on merkittävä velkoja ulosottotapauksissa. Julkisen sektorin asettamat korot eivät välttämättä seuraa markkinatilannetta, joten maksamatta jääneet velat jäävät veronmaksajan maksettaviksi. Ulosottojärjestelmää suunnitellessa tulee lisäksi ottaa huomioon, että lempeämpi ulosotto kannustaa lisäämään työn tarjontaa niiden osalta jotka ovat ulosotossa ja kannustaa ottamaan suurempia riskejä velkaantumisen suhteen, mikä vuorostaan lisää ylivelkaantuneiden määrää.

Kuvailemani järjestelmä on eräänlainen sosiaalivakuutus, vaikka sitä ei sellaiseksi yleensä ajatellakaan. Kun yksi jättää lainat maksamatta, muut maksavat sen joko korkeampina lainankorkoina tai veroina.

Ulosottojärjestelmän sijaan tai rinnalla eräissä maissa on käytössä henkilökohtainen konkurssi, johon velallinen voi hakeutua selvittääkseen velkansa. Henkilökohtaisissa konkurseissa ulosotto kestää lyhyemmän aikaa kuin Suomen järjestelmän 15 vuotta. Suomessa on myös olemassa yksityishenkilön velkajärjestely -nimellä kulkeva ulosotolle rinnakkainen järjestelmä, joka vastaa luonteeltaan monessa suhteessa mm. Yhdysvaltojen henkilökohtaista konkurssia. Tämän järjestelmän piiriin on

kuitenkin vaikea päästä. Arvioni mukaan vain noin 2 % ylivelkaantuneista Suomessa on yksityishenkilön velkajärjestelyn piirissä.

Kun kansainvälisesti vertailee ulosottojärjestelmiä ja siihen rinnasteisia järjestelmiä, havaitaan että Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on poikkeuksellisen tiukka järjestelmä velallisen näkökulmasta ennen kaikkea keston suhteen. Yleensä ulosoton piirissä ollaan 3-6 vuotta Suomen 15 sijaan. Jotkut tulokset kirjallisuudessa viittaavat, että kaikki asiat huomioon ottaen alle 10 vuoden kesto ulosotolle olisi suositeltavin.

Teen loppuun pienen ajatuskokeen, jossa spekuloin mitä vaikutusta olisi jos tuota Suomen 15 vuoden ulosottoa alennettaisiin vaikkapa 14 vuoteen. Tutkimme tätä aihetta vielä ja vastaavat ajatusleikit ovat kohdallani luultavasti paremmin informoituja parin vuoden päästä, mutta nyt menen näillä tiedoilla. Jos siis ulosotto muuttuisi hieman lempeämmäksi, työn tarjonta paranisi ulosottovelallisilla tuon 15. vuoden osalta. Kun työtuloja ei ulosmitata, on suuremmat kannustimet tehdä töitä. Toisaalta joidenkin henkilöiden kohdalla se saattaisi hieman lisätä ylivelkaantumista koska nyt jo 14 vuoden päästä saisi velat anteeksi. Luultavasti tämä jälkimmäinen vaikutus olisi huomattavan pieni, mutta nolaa suurempi. Koska lainanantajat tietäisivät että saavat ulosotossa pienemmän summan ja hieman useampi ajautuisi ulosottoon, he nostaisivat sitä markkinakorkoa, jolla ne lainaa antavat.

Julkisen sektorin näkökulmasta tässä harjoitteessa kävisi niin, että veronmaksaja joutuisi maksamaan tuon hieman alentuneen ulosoton ja hieman lisääntyneen ylivelkaantumisen. Toisaalta julkinen sektori hyötyisi 15. vuonna tapahtuneesta työn tarjonnan lisääntymisestä, josta saadut verotulot kompensoisivat hieman menetystä. Ylivelkaantuneen hyvinvointi paranee, koska hänen elintasonsa nousee jo 14 vuoden päästä ulosottoon ajautumisesta. Lisäksi ulosotossa olemisella voi olla muita negatiivisia kerrannaisvaikutuksia, kuten vaikutus mielenterveyteen, työmarkkinakelpoisuuteen tai vaikutukset läheisiin. Nämä kaikki vaikutukset vähenisivät tuon yhden vuoden verran. Toisin sanoen veronmaksaja ja muut velalliset kustantavat ylivelkaantuneen hyvinvoinnin parannuksen. Koska tulo- ja menoshokkeja voi tulla kenelle vain, järjestelmä on luonteeltaan vakuutus, jossa jokainen maksaa joka vuosi hieman veroina ja korkeampina korkoina, jotta ylivelkaantumisen sattua ei joutuisi niin tukalaan asemaan.

Koska emme vielä ole empiirisesti estimoineet yllä mainittuja käyttäytymisvaikutuksia, on vaikea sanoa kuinka pitkäksi ulosoton kesto kannattaisi asettaa. Luultavasti sitä kannattaisi lyhentää huomattavasti, kenties tuonne kansainväliseen 3–6 vuoteen, tai ainakin tutkimuskirjallisuudessa esitettyyn alle 10 vuoteen. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että luultavasti 15 vuoden päässä tapahtuvat muutokset velkajärjestelyn luonteessa vaikuttanevat ihmisten ylivelkaantumiseen huomattavan vähän. Ihmisten eivät oikein osaa ottaa huomioon niin pitkiä vaikutuksia.

Ulosoton lyhentäminen alle 10 vuoteen voisi tapahtua kolmella tavalla:

a) Lyhennetään nykyjärjestelmän ulosoton kesto

- b) Helpotetaan huomattavasti yksityishenkilön velkajärjestelyyn pääsyä
- c) Kirjoitetaan uusi lainsäädäntö henkilökohtaisesta konkurssista, jossa ulosotto kestää 3–9 vuotta.

Kanninen Ohto
Palkansaajien tutkimuslaitos